AHMET ŞEVKİ VE MEHMET ÂKİF'TE ORTAK UNSURLAR

Ahmet Kazım Ürün*

Özet: Günümüzde bölge dışı güçlerin ilgi odağı stratejik bir coğrafyada, çok değil bir asır öncesinde, aynı çatı altında aynı dönemlerde yaşayıp benzer mücadeleler vermiş iki milli şair öne çıkar. Bunlar Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936) ve Ahmet Şevkî (1868-1932)'dir. Bu iki şairin öne çıkan ortak özellikleri; etkilendikleri kültür kaynaklarında benzerlikler olması, belli bir çizgide istikrarlı bir hayat sürdürmeleri, gerek mensup oldukları ülkeyi gerekse yurtdışında pek çok ülkeyi gezme imkanını elde etmeleri, millî konuların yanı sıra evrensel konulara da değinmeleri, devlet yönetimiyle ilgili olmaları, toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul görmeleri, vatanlarından uzakta bulunmak zorunda kalmaları ve buralardaki duygularını şiirle dile getirmeleri, Hıdiv ailesinden büyük destek görmeleri ve şiirlerinin büyük bir bölümünü bu ailenin mensuplarına ithaf etmeleri, klasik edebiyatı güncelleştirmeye çalışmaları, şiirlerinde aruz ölçülerine uymaları, daha çok lirik tarzda şiirler kaleme almalarıdır. Şevkî ve Âkif'in kendilerinden büyük ölçüde etkilendiği Doğudan ve Batıdan pek çok yazar ve fikir adamı arasından iki önemli şahsiyet öne çıkar: Victor Hugo ve el-Mutenebbî. Her iki şaire göre, şiirin asıl iki kaynağı vardır: "Tarih ve tabiat". Karakter yapısı birbirine benzeyen iki şairin düşüncelerinde tutarlılık açısından da paralellik görmek mümkündür. İki şairin şiirlerine genel olarak bakıldığında, şiirlerde "fotoğraf realizmi" denilebilecek tasvirlerine sıkça rastlandığını, tarih ve tabiat kavramlarının mevcût durumla bütünleştiğini ve toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul edilen millî, manevî pek çok konunun vezinli olarak ifade edildiğini görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Şevkî, Mehmet Âkif Ersoy, Mısır, Modern Arap Şiiri, Modern Türk Şiiri, Modern Mısır Şiiri, Karşılaştırmalı Edebiyat.

The Common Points of Ahmed Shawki and Mehmed Akif Ersoy

Today there comes up two national poets who lived not so long, only a century ago in the same strategic geography, in the same centuries and had the same struggles: Mehmed Akif Ersoy and Ahmed Shawki. The main features of both of the poets were: the similarity of their culture which they were impressed, having a stable life, the opportunity of traveling many places in and outside their country, pointing not only to their national events but also the global ones, being interested in administration of their country, being admissioned by their public, to be exiled from their country, telling their feelings in these places with poems, being supported by Khidiv Family, writing most of their poems dedicated to this family (because of their support); trying to make the classic literature current, using prosody measurements in their poems, and choosing lyric styles in their poetries. There are two important persons from east and west whom Shawki and Akif were impressed from. They were Victor Hugo and el-Mutenebbi. According to both Shawki and Akif there were two main sources of poetry: "History and Nature". It is also possible to see a parallelism in the consistency of the two poets whose character resembles each other. If we generally examine the poems of these two poets we could see too many similar specialties. In their poems we could frequently find many descriptions that are considered "Photographic Realism". We also see that the natural and historical concepts became a united whole with the present condition and many national and spiritual subjects admitted by the society were expressed with metrical system in their poems.

Keywords: Ahmed Shawki, Mehmed Akif Ersoy, Egypt, Modern Arabic Poetry, Modern Turkish Poetry, Modern Egyptian Poetry, Comparative Literature.

---

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

AHMET ŞEVKİ VE MEHMET ÂKİF'TE ORTAK UNSURLAR

Günümüzde bölge dışı güçlerin ilgi odağı olan bir coğrafyada, çok değil bir asır öncesinde, aynı çatı altında, benzer mücadeleler vermiş iki milli şair; Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936)[1] ve Ahmet Şevkî (1868-1932)[2]. Aynı dönemlerde yaşamış bu iki şair ve fikir adamının benzer özelliklerini ele aldıktan sonra, kimi şiirlerindeki ortak unsurlara değineceğiz.

Temenni etmeme rağmen, biri Kahire'de diğeri İstanbul'da ikamet eden bu iki şahsiyetin görüştüklerine dair bir bilgiye ulaşamadım. Ancak birbirlerinden haberdar oldukları kuvvetle muhtemeldir. Esâsen yazları İstanbul'da geçiren Ahmed Şevkî'nin, burada bulunan Âkif'le bir vesileyle görüşmüş olduğu düşünülebilir. Veya Âkif'in Kahire'de kaldığı yıllarda, Mısır'ın önde gelen şairi Ahmed Şevkî'yle görüşmüş olması akla gelebilir; hatta kanaatimce, bunu gerçekleştirmeleri gerekirdi[3].

İki şairde gördüğümüz ortak unsurları, zihinde daha çok yer edinmesi bakımından önce kısa olarak maddeler halinde vermemizin uygun olacağını düşünüyorum:

- Etkilendiği kültür kaynaklarında benzerlikler olması.
- Belli bir çizgide istikrarlı bir hayat sürdürmeleri.
- Gerek mensup oldukları ülkeyi gerekse yurtdışında pek çok ülkeyi gezme imkanını elde etmeleri.
- Millî konuların yanı sıra evrensel konulara da değinmeleri.
- Devlet yönetimiyle ilgili olmaları.
- Toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul görmeleri.
- Vatanlarından uzakta bulunmak zorunda kalmaları ve buralardaki duygularını şiirle dile getirmeleri.
- Hidiv ailesinin büyük desteklerini görmeleri ve şiirlerinin büyük bir bölümünü bu ailenin mensuplarına ithaf etmeleri.
- Klasik edebiyatı güncelleştirmeye çalışmaları.
- Şiirlerinde aruz ölçülerine uymaları.
- Daha çok lirik tarzda şiirler kaleme almaları.

Paris'te kaldığı süre içerisinde tiyatro ile de yakından ilgilenen Şevkî, genelde farklı eğilimlerdeki Victor Hugo, La Fontaine, Shakespeare ve Lamartine gibi Avrupalı şâir ve ediplerin eserlerini okumuş ve onların etkisinde kalmıştır. Hattâ Lamartine'in bir şiirini[4] Arapça'ya çevirmiştir. Bazı Fransız şâirlerin tarihî şiirlerini okuyan Şevkî'nin onlardan büyük ölçüde etkilendiği görülür. Meselâ: Victor Hugo'nun Esâtîru'l-Kurûn'undan esinlenerek meşhur uzun kasidesi 'Kibâru'l-Havâdis fî Vâdi'n-Nîl''i nazm etmiş ve bunu 1891'de yapılan müsteşrikler kongresine sunmuştur[5]. Şair, kendisiyle yapılan bir mülâkatta, özellikle Fransız olmak üzere Victor Hugo ve Lamartine gibi Batılı yazarları okuduğunu, onlardan etkilendiğini ve kimi zaman bu etkilerin eserlerinde görülebileceğini itiraf etmekte; ancak kendisinin her zaman yeni şeyler oluşturmaya, yaratıcı olmaya meylettiğini ifâde etmektedir[6]. Bununla birlikte, kimi eleştirmenler, onun eski Yunan edebiyatıyla çağdaş Fransız edebiyatı hakkında pek bilgi sahibi olmadığını ileri sürmektedirler[7].

Mehmed Âkif de, Batı edebiyatından pek çok eser okuduğu gibi yaptığı geziler esnasında Batı kültürünü ve hayat tarzını tanıma imkanını elde etmiştir. Batı edebiyatından okuduğu kimi önemli eserler şunlardır: Ernest Renan'ın *Souvenirs d'Enfance* et de Jeunesse'si , Victor Hugo'nun *Sefiller*'i, Sienkiewicz'in *Quovadis*. Ayrıca Hernani, Jack, Tais, Graziella ve Confession gibi eserleri okumuştur[8]. Frenkler'den en çok Lamartine ile Daudet'i sevdiğini söylemektedir[9].

Âkif, Ahmed Şevkî'nin okuyup etkilendiği Arap dünyasının önde gelen şair ve ediplerini de okumuştur:

> *Arapları çok okudum. Hamasiyatta Antere'nin, İbn Firas'ın; hikemiyatta Mutenebbî'nin, garamiyatta İbn Farid'in , Mecnun'un aşıkıyım. Endülüs şuarasının nezahati beni hayran eder. Acemlerden Sadi'yi pek çok okudum. Öyle zannederim: En çok tesiri altında altında kaldığım edip Sadi olacaktır. Mısır Müftüsü Muhammed Abduh ve Muhammed Ferid Vecdi'den gayet büyük istifadem oldu*[10].

Şevkî'ye bir söyleşide, en çok sevdiği Doğu ve Batı şâirinin kim olduğu sorulunca, el-Mutenebbî ve Victor Hugo diye cevap verir. el-Mutenebbî'nin sevgisiyle büyüdüğünü ve onun hemen hemen bütün şiirlerini ezberlediğini söylemektedir. Ona göre, Victor Hugo'yla el-Mutenebbî arasında hayal dünyalarının genişliği bakımından büyük benzerlik vardır[11].

Buraya kadar ifade ettiklerimizden Şevkî ve Âkif'in kendilerinden büyük ölçüde etkilendiği, Doğu'dan ve Batı'dan ortak iki önemli şahsiyet öne çıkar: Bunlar Victor Hugo ve el-Mutenebbî'dir.

İstiklal Marşımızın yazarı, şair ve fikir adamı Mehmed Âkif Ersoy, hayatının büyük bir kısmını, gerek aldığı görevler icabı, gerekse içinde bulunduğu şartların zorlamasıyla, doğup büyüdüğü İstanbul dışında geçirmiştir. Benzer şekilde, Ahmed Şevkî de pek çok Avrupa ülkesinin yanı sıra Lübnan'ı, Suriye'yi ve Türkiye'yi gezmiş, bu gezdiği yerleri dikkatli bir şekilde gözlemiş ve bu gezilerin ürünü olarak seyahat şiirinin en güzel örneklerini vermiştir.

Ahmet Şevkî de Âkif gibi pek çok yurtiçi ve yurtdışı seyahati yapmıştır. Himayesinde yetiştiği Hidiv sayesinde yazları İstanbul'da geçiren şair, gerek görev icabı gerekse tatil yapmak ve şölenlere katılmak üzere, Arap dünyasında pek çok ülkeyi gezme imkanını elde etmiştir. Özellikle sürgün sonrası gitmek zorunda kaldığı İspanya'daki doğal güzellikleri, vatan özlemiyle beslenen duygu dünyasında kaleme almıştır. Bu gezilerinde gördüğü doğa ile ilgili şiirlerinde kır hayatını tasvir etmemiş; genelde şehir doğasından bahsetmiştir. Şair, kimi zaman sadece basından öğrendiği kadarıyla, Mısır'dan çok uzakta meydana gelen bir olayı da sanki bizzat görüyormuşçasına tasvir etme maharetini göstermiştir. Mesela, Japonya'da meydana gelen deprem hadisesini, sanki oradaymış gibi tasvir etmiştir. Ayrıca aynı mısrada, birden fazla teşbihi kullanabilme açısından, pek çok şairi geride bırakmıştır. Nehir, dağ ve bahçe gibi tabiat güzelliklerini kendisine özgü bir tarzda tasvir etmiştir. Bu şiirleri, hemen hemen bütün şiir otoritelerince takdire şayan bulunmuştur.

Şevkî'ye gore, şiirin asıl iki kaynağı vardir: "Tarih ve tabiat". Aynı şekilde Âkif'in de şiirinde daha çok bu iki kaynaktan istifade ettigini görmekteyiz.

Karakter yapısı birbirine benzeyen iki şairin düşüncelerinde tutarlılık açısından da paralellik gormek mümkündür. İçinde bulunulan şartlar doğrultusunda savuna geldikleri fikirlerden vazgeqmemiglerdir. Kimseye yaranma kaygısını taşımamışlardır. Şevkî'nin Hidiv'e yazdığı methiyeleri, kendisine sahip çıkan ve yetişmesine vesile olan Hıdiv'e karşı bir vefa borcu olarak görmek gerekir. Ayrıca Arap şiir geleneğinde, kral, padişah veya emir olsun ülkenin başında bulunan kişiye methiyeler sunma olgusu, zaten mevcuttur.

Diğer taraftan Âkif'in, kabul ederiz veya etmeyiz düşüncelerinde tutarlı, doğru sozlu sağlam bir karakter sergilediği ve hatta bundan dolayı, vatanından ayrı bulunmak zorunda kaldığı bir gerqektir.

Onun karakterini, kendisini hayalcilikle suçlayan arkadaşı Mithat Cemal'e soyledigi şu sozlerde net bir şekilde gormekteyiz:

Hayır, hayal ***ile yoktur benim*** *alış verişim;*
İnan ***ki; her ne*** *söylemişsem görüp* ***de*** *söylemişim.*
Budur ***cihanda*** *benim* ***en*** *beğendiğim meslek;*
Sözüm *odun* ***gibi*** *olsun;* ***hakikat*** *olsun tek*[12].

İki gairin de hayatlarmda iki önemli kavşak noktası vardir. Bu noktalarda meydana gelen olaylarin şairlerin daha sonraki edebî faaliyetlerinde önemli etkisi olmuştur. Bu kavgak noktaları, Şevkî için sürgün oncesi ve sonrası, Âkif iqin ise Mısır oncesi ve Mısır'da kaldığı yıllar geklindedir. Şevkî, himayesinde büyüdüğü hıdivlik sayesinde aristokrat bir hayat yaşamıştır. Bu yaşantıya paralel olarak, giirlerinde hıdiv ailesi, Osmanlı Devleti ve doğa önemli yer tutmuştur. Ahmed Şevkî, sürgünden dondiikten sonra halktan yana bir tavır takınmış, şiirlerinde günlük olaylan, dinî, siyasi ve tarihi konuları Mehmed Akif gibi millî şuurla işlemiş, cemiyetin dikkatini İslâm dünyasındaki sosyal ve ahlaki çalkantılara ve modem Batı'nın somiirgeciligine çekmeye çalışmıştır. 'Kılıç darbelerinin altından kalkılabilir, oysa milletler ahlâken çöktüğü zaman bunun altından kalkılmaz.'[13] anlamindaki darbımesel haline gelen beyti onun bu devredeki hakim düşüncesini gösterir.

Öte taraftan Âkif, Cumhuriyet öncesi ulkenin iqinde bulunduğu olumsuz şartlar karşısında, kafasında oluşturduğu ülküye ulaşmak için Milli Mücadeleye katılır. Bunu da şiirlerine yansıtır. Duygu ve heyecan yüklüdür. Ancak Cumhuriyetle beraber gekillenen yeni tablo onu Mısır'a gitmeye mecbur bırakır. Bu noktadan itibaren o vecd ve heyecan yok olmuş, yerini yalnızlık, ümitsizlik ve ilahi aşk almıştır[14].

Şevkî'nin divanına baktığımızda onun Mısır'da ve dunyadaki olayları adetâ bir gazeteci gibi takip ederek; siyaset, edebiyat, hukuk, tıp ve müzik gibi alanlarda ün yapmış pek çok gahsiyet hakkında methiyeler veya mersiyeler söylediğini gormekteyiz. Ailesinin dışında Muhammed Ferîd Bey, Servet Paşa, Sa'd Zaglûl, 'Abbâs Hilmî gibi siyaset adamlarını, Hâfız İbrâhîm, Muhammed Teymûr, Kâsım Emîn, Victor Hugo, Tolstoy, el-Menfalati, el-Muveylihî, İsmâ'il Sabrî ve Corcî Zeydan gibi edebiyat ve kültür adamlarını,

'Osman Paşa Gâlib ve Ahmed Fû'âd gibi doktorları, Seyyid Derviş ve Selâme Hicâzî gibi müzisyenleri, 'Omer el-Muhtâr, Mevlânâ Muhammed 'Alî ve Muhammed 'Abduh gibi kahraman ve önderleri methiye veya mersiyelerinde konu edinmiştir.

Âkif'in de bütün şiirlerinin toplandığı Safahat'ına baktığımızda, başta Abbas Halim Paşa olmak üzere, Abdülhamit, Abdülmecit, Ertuğrul Gazi, Orhan Gazi, Osman Gazi, Yıldırım Beyazıt, Yavuz Sultan Selim, Tiryaki Hasan Paşa, Süleyman Paşa gibi Türk idarecilerin, Napolyon, Roosevelt, Bismark, Ferdinand, Neron gibi yabancı liderlerin, Feridüddin Attar, Firdevsi, Gazali, Hafız, Sadi, İbn Sina, İbn Rüşd, İkbal, Mevlânâ, Cemaleddin Efgâni, Muhammed Abduh, Muhyiddin Arabî, Mimar Sinan, Ebu Ubeyde, Ebu Zer, İmam Şafii, Amnofis, Cengiz ve Selahaddin Eyyubî gibi ünlü fikir ve devlet adamlarını çeşitli vesilelerle ele aldığını görmekteyiz.

Hem Âkif hem de Şevkî, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında, siyasetle iç içe ve devletin yanında olmuşlar; İtilaf Devletleri'ne karşı yapılan mücadelede üstlerine düşen görevi bihakkın yerine getirmişlerdir. Mısır'da bulunan Şevkî, Hıdiv'in bir bakıma resmi şairidir. Kalemiyle üstüne düşen misyonu başarıyla icra etmiştir. Bu taraftan Âkif, İstanbul'daki merkezi hükümet lehine devletin bekâsı için büyük bir mücadele içerisindedir. Ancak genelde bütün entelektüeller gibi, ülkenin içine düştüğü çıkmazdan kurtuluş için yegane yol olarak gördüğü Milli Mücadele hareketini destekler. Kaleme aldığı İstiklâl Marşı, Meclis'te oy birliğiyle "Milli Marş" olarak kabul edilir.

Âkif, 1923-24 yılları arasında kışın kaldığı Mısır'da, 1925 yılının Ekim ayından itibaren 1936 yılına kadar 11 yıl kalır[15]. Mısır'da kaldığı günlerde, günümüzde adı Kahire Üniversitesi olan Fuad Üniversitesi'nde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Mısır'da Kahire'ye değil, buraya oldukça uzak bir kasabada Abbas Halim Paşa'nın köşkünün (Kasr-ı Gülşen) ve arazilerinin bulunduğu Hilvan'da (günümüzde Kahire'nin bir banliyösü) yaşıyordu. Kahire'ye, haftada ancak iki gün inmekteydi.

Mehmet Âkif'in, Hilvan'daki hayatını, sayısı pek az mektupları ile, burada iken yazdığı şiirleri ile aydınlatmak mümkündür. Bir mektubundan Hilvan'da, neden münzevî bir hayat yaşadığının sebebini de öğreniyoruz:

> *"Mısır'a hariçten gelen Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, İtalyanlar, Moskoflar, bidayette yüz kuruşa sahip değilken, şimdi müthiş sermaye sahibi olmuşlar, Her biri, memlekete hakim vaziyette bulunuyor. Sonra, mesela, bizim taraftan gelen birtakım hemşerilerimiz var ki, neuzü billah! Benim Hilvan i'tikafına zannediyorum ki, bu hazin manzaraları görmemek isteyişimin de büyük bir yardımı oluyor."*[16]

Mısır'da yazdığı şiirler, şâirin iç dünyasını aydınlatır. Öncekilerden farklı olarak adetâ İslam ideolojisini yayma misyonunu üstlenmiş bir şair gitmiş; yerine vatan özlemi çeken idealine ulaşamamış bir mistik şahsiyet gelmiştir. Çevresinde olup bitenlerden ziyade kendi iç dünyasını şiirlerine yansıtmaya başlamıştır. Muhammed Sabri, şairin, Hilvân'da kaldığı yıllarda, çokça Mesnevî okuduğunu ve Gece ile Secde adlı şiirlerini, Mevlânâ'nın üslûbuyla kaleme aldığını söylemektedir[17]:

Ey Allah'ım, bin tecellî çakıp geçmekteyken kıblemden,
Yokluğunun acısıyla mihraptan mihraba vurur alnım şimdi;
Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey bir tanecik Ma'bûd,
Gel ey bir tanecik bilinmez, gel ey bir tanecik varlık!
Ya şu birlik yuvası olan kalbi bir ıssız yurda döndüren ayrılık bitsin,
Ya bir esintinle bu özleyen kalbe bir inanç, bir güven gelsin.
Hayır inanıp güvenmekle sona ermez rûhumun ümitsizliği:
Nefsin ve onun dışındakilerin sensiz anlamı yok, tamtakır hepsi.
Senin Mecnûn'unum, bir sensin ancak taptığım Leylâ;
Ezel'den lûtfettiğin şehlâ bakışın sarhoşuyum hâlâ!
Gel ey ölümsüzlük şerbetini sunan, gel ki Elest[18] *sevinçle hatırlansın:*
Yarım kadeh sun, bir yudum sun, tek aynı içkide olsun!
Her zerremde inlerken o ilahî içkinin kutlu ilhamı,
Varlıktaki bütün âhenk bir zaman durup dinlesin âhlarımı.
Gel ey dünyaların Mevlâsı, ey vicdanımdaki Leylâ,
Adımın anıldığı senin sinen olsun, olursa , son durak bana![19]

Âkif, 1925'de Hilvan'da kaleme aldığı "Gece" adlı bu şiir ile " Hicran" ve "Secde" adlı şiirlerinde, Vahdet-i Vücûd felsefesini şiirleştirmiş, mistik şahsiyete bürünmüştür. Tanrı özlemini anlatıyor; bazen O'na, erişemediği bir sevgili şahsiyeti veriyor. O'nu görmek için hasretle yandığına, hatta bazen, önceleri yazdığı dinî şiirlerindeki muayyen ve müspet fikirlere aykırı olarak, Tanrı'nın varlığı hakkında metafizik düşüncelere, şüphelere bile yer vermiştir[20]. Ocak 1926'de yazdığı bu üç şiirde şair, lirizmde zirveye çıkar.

Âkif, 1 Ağustos 1929'da Hilvan'da Emir Abbas Halim Paşa'ya hitaben kaleme aldığı "el-Arıda" adlı şiirde, iyice bunaldığı aşırı bir yaz sıcağında, İstanbul yazına olan özlemini dile getirir. Pek çok şairin yaptığı gibi saba rüzgârını kendisine elçi kılar. İstanbul'u ve buradaki yazı anlatarak özlemini gidermeye çalışır.

Ey sabâ rüzgarı, uğrayacaksın ya kuzeye?
Bilmem, bir işim var, sana etsem mi havâle?
Bir, Heybeli derler –bileceksin- ada vardır.
Çevresi de az çok ona benzer adalardır...
Gördün ya? Evet. Şimdi bu sâhilde biraz dur;
Herkes gibi Abbas Paşa'nın köşküne başvur.
Sen yolcu adamsın, bakan olmaz ki kusûra...[21]

Bir talep mektubu üslûbunda yazdığı bu şiirde, mizahi bir tarzda önce mesleğini belirtip, kendisini sıradan bir şair olarak tanıtırken, sakal ve bıyığı ile dış görünüşünün her şeyinin eski olduğunu ve kendisine söylenen "Hadi sen, kumda biraz oyna" ifadesiyle mecbur kaldığı ortamı ince bir nükteyle dile getirmektedir.

Paşa'ya arz ettirip adını, çıktın mı huzûra,
Hilvanlıların hepsinin içten sevgisini, ilkin
Bir bir söyleyiver. Bitti mi defter, de ki:
Vezne denk düşürür saçmayı bir saçma adam var,
Şiir adını verdiği bir sürü vezinli, kafiyeli söz sayıklar!

Sanırım, emekliye ayrılmış şairlerden olacak ki:
Hiçbir yenilik yok, adamın her şeyi eski.
Hicrî, kâmerî ayları ezber sayar, fakat.
Yirminci yüzyıl aklına sığmaz, ne kadar karışık!
Dünyanın mamur yerlerini dolaştıysa da, yer yer,
En sonunda "Hadi sen, kumda biraz oyna!" demişler.
Yahû! Sorunuz bir: Bakalım gücü var mı?
Adam güneşin altında kaynarken oynamak ister mi? Sarar mı?[22]

Daha sonra Abbas Halim Paşa'nın şahsında, bir yaz günündeki İstanbul hayatıyla Kahire hayatını karşılaştırır. Bu karşılaştırmada, Âkif, özellikle sıcaktan çok bunalmıştır.

Ey Heybeli iklimine kıştan çekilenler,
Ey Afrika temmuzunu masal zannedenler!
Ey yağ gibi üç çifte kayıklar kayanlar,
Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar!
Ey her nefes aldıkça ömürler kazananlar!
Siz camları örter, korunurken cereyandan;
Biz, bodruma inip de kaçarken güneşin kaynamasından!
Siz, mercan balığının en iyisini yuttukça şişerken
Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken!
Siz, Marmara'nın ufuklarını dürbünle süzerken;
Biz, poyrazı görsek diye, damlarda gezerken!
Siz, yelkeni açmış, suyun üstünde akarken;
Biz küplere binmiş, size hasretle bakarken![23]

Şair, bütün bu karşılaştırmayla adeta muhatabını köşeye sıkıştırır ve Mısır şartlarında en iyisi olan İskenderiye'nin Remle[24] semtinde kalma talebini dile getirir.

İnsaf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyamet?
Elbette kopar. Dinle paşam ceddine rahmet:
Ben Heybeli'den vazgeçerim şimdilik, ancak,
Üç beş gün için pek hoş olur Remle'de kalmak.[25]

Ahmed Şevkî de Âkif gibi ülkesinden uzakta İspanya'da sürgündeyken, Siniyye ve Nûniyye adlı kasidelerde, bir taraftan doğayı tasvir ediyor diğer taraftan vatan özlemiyle ilgili duygularını dile getiriyordu. Onun ilham kaynağı İbn Zeydûn iken, Âkif'inki Mevlânâ'dır[26].

Âkif'in yetiştiği dönemde, Batı edebiyatının etkisinde kalan Servet-i Fünun devrinde hüküm süren realizm akımı öne çıkmaktaydı. Şairin klasik şekillere bağlı olması, vezni ve dili belli kaidelere uygun olarak kullanması bakımından daha çok Parnasizm akımına yakın olduğu ifadesi[27] daha ziyade Mısır öncesi kaleme aldığı şiirler için söylenebilir. Oysa, Mısır'da kaldığı süre zarfında kaleme aldığı şiirler, duygu yüklü şiirlerdir. Burada dini-didaktik manzumelerin yerini dini-lirik şiirler almaya başlamıştır.

Âkif'in sanat ve edebiyata olan yakın ilgisi, üniversite yıllarında başlar. Babasının ölümü üzerine, geçim sıkıntısına düşerek ayrılmak zorunda kaldığı Mülkiye'de, Muallim Naci'nin öğrencisi olmuştu. Nâci, klasik edebiyatı za-

manın ihtiyaçlarına göre yeniden canlandırmak ve ayakta tutabilmek için çabalıyordu. Âkif de aldığı ilk eğitimin etkisiyle Nâci'nin giir anlayışından etkilendi[28]. Şiirlerinde bir nevi eskiyi güncelleştiren Âkif'i Ahmed Şevkî'yle neo-klasik şair ortak paydasında buluşturabiliriz. Mesela Ahmet Şevkî, neo-Masik şair dememizi haklı çıkaracak bir gekilde, İmru'u'l-Kays'ın muallakasında yaptığı gibi, şiirine "Durun" ifadesiyle başlar.

İşte doğa!, Dur ey yolcu! Sana yiice Allah'ın güzel yapısını göstereyim[29].

Şevkî'nin Ispanya sürgününden uzun yıllardır ayrı kaldığı ülkesine gemiyle donerken uğradığı Istanbul'da kaleme aldığı şiirlerdeki duygu ve heyecan düzeyi ile, Âkif'in görev icabı yaptığı seyahatler çerçevesinde uğradığı Mısır'ın Luksor şehrinde kaleme aldığı şiirdeki duygu ve heyecan düzeyinde büyük benzerlikler vardır. Her iki durumda da, şairlerin önlerinde başarma ümidiyle ulaşmaya çalıştıkları bir hedef vardır. Bu hedef, Şevkî'de Mısır'a kavuşma ve hürriyetini elde etme iken, Âkif'de İslâm birliği idealini gerçekleştirme ve vatanı içinde bulunduğu badireden kurtarmaktır. Ayrıca bu şiirlerde şairler, bulundukları ortamı birer parnasyen gibi tasvir etmişlerdir. Âkif, kişisel acılardan sosyal kritiğe kadar toplumun aktüalitesini dert edinir, samimiyetle benimser. Kimilerine gore Âkif'in bu içtenliğine ve yerliligine hiçbir şairimiz ulaşamamıştır.[30]

Gemiyle Akdeniz, Ege ve Marmara Denizleri üzerinden İstanbul'a gelen şair, bu yolculuğunu, büyülenmiş bir vaziyette "el-Bûsfûr (Boğaziçi)"[31] adlı kasidesinde dile getirir. Şair bu şiirinde, gökyüzünün büyüleyiciliğini ve yolcuların hiç uyumadıklarını belirtmekte ve denizin her tarafındaki adalan koyunlara benzetmekte, gökyüzünü de onlara çoban yapmaktadır. Çanakkale Boğazı'nı top ve dağların koruduğunu soylerken de vatanı Mısır'a özlem duyar. Şiirine Boğaz'ın giizelliklerini tasvirle devam eden şair, bu boigeyi, nehir elbisesi giymiş bir deniz; yemyeşil doğayı, camilerin, Boğaz'a nazır görkemli saraylann bir arada toplandığı bir yer olarak nitelemektedir. Adeta bir ressam gibi eline fırçayı alır ve Boğaz'ın giizelliklerini çizer:

Deniz midir sana koşan, giimiig mii, som altın mı, engin ufuk mu yoksa.
Ovayı andıran sularda, koyunlara benzeyen adalar kuşatıyor seni.
Adeta sen onların dikkatli bir çobanısın, karanlıklara atılırsın, kaçmazsın.
Ay ışığı, sonsuz yüksekliklere çıkarak senin iizerinden sonsuz bir toz bulutu gibi geçmektedir.
Burası Çanakkale denilinceye kadar yiiriidiim ona doğru, fecir kılavuzdu.
Sabah ışığı goriindii ve o ışıkta Boğaz'a ilerledim.
Sana koşuyor gehirler ve insanlar, gezgin ve sabit duran gemiler,
Adalar ve dağlar seni bağrına basıyor, kayalar bile sana yumuşaklık gosteriyor.
Bazen uzak bir yerde, şelale gibi bir nehir yiikselir,
Bazen bir kitap misali ufka ulaşırsın.

"Orada güneş, saf altın, yakut, mercan veya inci midir?" dedik.

İçinden tabiatın akıp gittiği tepelerin güzel manzaralarının aynasıyla.

İçine cennet yerleştirilmiş bir feza, ve denizlerde benzersiz bir manzara![32]

Şair, nerede olursa olsun, güzel bulduğu ve "şiirin kızları" olarak nitelediği doğal güzellikler karşısında, kalemini eline alıp şiir sanatının güzel örneklerini vermeye devam eder:

Devam edin, ey şiirin kızları! devam edin. Şiirin şımarmasında sizin bir ayıbınız yok.

Sizin için karada ve denizde yürüdüm. Siz zamansınız ve her yerdesiniz.

Mısır'dan uzakta tabiata ilgi duydun. Tabiatla baş başa iken de "Nerdesin Mısır?" dedin[33].

Pek çok Türk ve Arap şair için bir ilham kaynağı olan Boğaz, Şevkî'yi de büyülemiştir. Boğaz için kaleme aldığı şiirlerin yanı sıra, tasvir ettiği başka doğal güzellikleri, İstanbul'un bu güzel bölgesine benzetmiştir.[34]

Âkif ve Şevkî, şiirlerinin bir bölümünü kendilerine çok şey borçlu oldukları hıdiv ailesi mensuplarına ithaf etmişlerdir. Âkif, İstanbul'da kaldığı esnada çocuklarına hocalık yaptığı Abbas Halim Paşa (1866-1934)[35]'nın dostluğunu kazanmış ve daha sonra kendisi tarafından Mısır'a davet edilmiştir. Mısır'da onun himayesinde hayatını sürdürmüştür. Öte taraftan Şevkî, himayesinde büyüdüğü Abbas Halim Paşa'nın kayını olan aynı sülalenin mensubu Abbas Hilmi II (1874-1934)[36]'ye şiirlerinin büyük bir bölümünü ithaf etmiştir.

Âkif'e kendi şiirlerinden birini okuması rica olunduğunda, ya "el-Uksurda (28 Ocak 1914)" şiirini ya da "Necid Çölleri'nden Medine'ye" adlı şiirini okurdu[37].

Âkif, "el-Uksur'da"[38] adlı şiirini, 5 Ocak 1913'te görev icabı gittiği Kahire'nin 600 km güneyinde, eski Mısırlılardan kalma pek çok heykelin bulunduğu antik Luksor şehrinde kaleme almıştır. Bu mekanları gezdikten sonra, şairlerin en çok sevdikleri bir zaman dilimi olan gurup vakti, Nil kıyısında gördüklerini ve o anki düşüncelerini mısralara döker. Şair, bir seyyah olarak yeni yerler görmenin heyecanı içerisinde her şeye müspet bir gözle bakar. Ona göre her şey gülümsemektedir.

Gülümsüyor koca vadi, gülümsüyor tepeler;
Gülümsüyor suyu tırmanmak isteyip öteden,
Uzun kürekli kayıklarla bir büyük yelken;
Gülümsüyor beriden gölgeler döküp Nil'e,
Otel binaları kendinden emin tavırlarla;
Gülümsüyor kıyılardan beş altı adım kadar.
İçerde, ipli sırıklarla işleyen kuyular;
Gülümsüyor suyu kırbayla aktaran çiftçi;
Gülümsüyor bunu ömründe görmeyen yolcu;
Gülümsüyor çalılıklarla örtülen dereler,

Giiliimsijor sayısız tarlalarla korular:
Giiliimsiiyor karılar, başlarında topraktan
Güğüm kılıklı birer kap, donerken ırmaktan:
Giiliimsijor derelerden balık tutan, çıplak.
Çoluk çocuk suyu kepçeyle aktarıp durarak
Giiliimsiiyor saga baktıkça karşıdan Karnak[39]
Giiliimsiiyor o siitunlar ki. Nil'e gömülmüş,
Titreyen gölgeleriyle oynuyor dalgalar.
Giiliimsiiyor, dağınık başlarında altın tac,
Gökyüzüne fırça vuran hurmalar sâhillerden.[40]

Buradan itibaren gezdiği antik eserler hakkındaki düşüncelerine yer verir. Burada taştan heykelleri bulunan firavunların acımasız yönetim anlayışlarını eleştirir.

Sabahleyin dolaşıp gördüğüm o heykeller;
Ki ölümsüzlüğü çılgınca arayan zavallı insanoğlunun hırsı
-Rahmetle anılmayı kalplere nakşedecek yerde-
Anlamsız varlığını fezaya kazmak için
Her kayadan binlerce hayata mezar olan taşlar yaptırıp,
Sonra da bu korkulukları vahşetin ifadesi gibi yerleştirmiş;
Ki yeryüzü ayaklarında secde edecekmiş;
Ki alınlarındaki kırışma arşı titretecekmiş!
Fakat zaman dedikleri büyük ve heybetli el.
Bu kahramanları oyle bir cezalandırmış ki
Ne kibirli burnu kalmış kırılmadık, ne kolu!
Zbret verici çevresi leg gibi yıkıntılarıyla dolu.[41]

Ona göre her şey gülümsemektedir; fakat oralarda dolaşan ve neşeli Fransız, İngiliz, Alman seyyahları, ona, başı belalar içinde kalmış olan Şark'ı düşündürür. İşte o zaman, bütün neşesi söner:

Fransız, İngiliz, Alman, on üç kadar, gezgin,
Üçer beşer kiime olmuşlar: İnliyor kadehler!
Birinciler giiliiyor... Çünkü dopdolu cepleri.
Yerinden oynatıyor borçlu dünyayı.
Sedan[42] *düşündürecek olsa maskarayı...*
Rahat, bolluk unutturur insana en derin yarayı.
İkinciler giiliiyor, hem de hakkıdır, giilecek;
Diinya bir emrine amade... Öl! desin, ölecek...
Üçüncüler giiliiyor, çünkü kolunun kuweti,
Ne derse "Doğu!" denen bir namus garantisi;
İnsanoğlu ki kuvveti vermjror henüz hakka;
Ne çare var onu kuvvetle almadan başka?
Aciz misin? Senin hakkın ağlamak yalnızca!..[43]

Akif, belki de kendi mahzun durumunu daha etkili kılmak için her şeyi gülümsüyor gösteriyor. Yalnızlığı, sıla hasreti, gezdigi yerlerde gördüğü manzaralar, onu bu kötümser havaya sokar.

Evet, her şeyin, hatta zevklerin coştuğu bir yerde

İçinde ben, zavallı ben gülmüyorum...
Oturmuş ağlıyorum, ağlasam da ma'zûrum:
Vatanımdan ayrı gibiyim atalarımın diyarında!
Ne toprağında şu yurdun, ne akarsularında,
Bir dost sesi, yahut bir tanıdık izi var!
Bileydim ey koca Doğu dünyası, uçsuz bucaksız dünya,
Senin hangi bölgendeki evlâdın huzurludur?
Başın belalara girmiş; elin, kolun çiğnenmiş;
İçinden esti mi bir gün bağımsızlık rüzgarı?
Görür müyüm diye karşımda Müslüman yurdu,
Bütün diyarını gezdim, ayaklarım durdu.
Yabancı sesleri geldikçe geçtiğim yollardan,
Hep hayâl kırıklığı taştı inleyen ruhumdan!
Vatanımdan ayrı olayım bağrında İslam'ın?
Bu sonuç, zamanın ne acı bir intikamıdır!
Benim ki yaşlıyım artık, düşük kolum, kanadım;
Bu intikamı çalışsın da alsın evladım.
Batı ufku acıklı ruhunu hazin hazin döktü;
Gariplerin akşamı yeryüzüne yavaş yavaş çöktü.
Değişti çehresi Nil'in: önümde az kumral,
Uyandı gurbet çeken ruhumda bir olmayacak hayal:
Sessiz dünyayı karşımda ağlıyor sandım...
O gölgelikten inip nûra doğru tırmandım[44].

Âkif, seyahat hâtıralarını içine alan şiirlerinin sonuncusu olan Firavun ile Yüzyüze'yi, 1923'de, Hilvan'da iken neşretti. Bunda Firavun Amnofis II.'in mezarını ve mumyasını tasvir eder. Bu firavun ki, sağ iken, civarından beşer ürkerdi; saraylar, sütunlar, abideler, onun bütün hayatını ufuklara ezberletirdi. O, kendi nefsinden, kendi bekasından başka bir şey düşünmüyordu. Hayatını biraz eşiversek, alev fışkıran sıcaklarda, çırçıplak etlere indirdiği kırbacının sesini duyarız. Bu zalim hükümdardan kalan biricik şaheser, mumyaya sığınmış cifesi, bu mumyayı salkıyan ihtişamlı mezarıydı; fakat, beka emeli, bütün beşerin hakkı olmakla beraber, bu, ne taştan, ne de leşten beklenebilir! Bu şiir, onun, tasvir bakımından en güzel şiirlerinden biridir. Bilhassa Firavun'un mumyası ile Nil sahillerini tasviri canlıdır[45].

Adaletin ne göz alıcı ve yiğitçe bir tecellîsi
Şu leş görür gibi görmek İkinci Amnofis'i!
Bu Firavun ki çevresine korkudan yaklaşamazdı insanlar;
Bu Firavun ki, saraylar, sütunlar, anıtlar,
Bütün hayatını ezberletirdi ufuklara
Bu Firavun ki eğilmişse boynu bir hakka
O sadece kendi ölümsüzlüğüydü, kendi nefsiydi;
Bu Firavun ki, o gölgenin sonsuza dek yaşama hayali
Dumanlı beynini sardıkça, artık insanlara,
İmkânsız olurdu huzur bulma ihtimali dünyada;
Bu Firavun ki cehennem olmadan önce uğursuz vücudu,
Yeryüzünde insanlara bir cehennem gibiydi kâbûsu.

Bu Firavun ki insanlar, korkudan biikiip belini.
Yerlere eğilerek tavâf eylemişti heykelini:
Soyulmadık bir eti kalmış, bilinmiyor kefeni:
Açıkta, mumyası hâlâ dağılmayan bedeni."

Şevki, kimi şiirlerinde "bir dost üslûbuyla" Abdulhamid'i eleştirir. Meselâ "Osmanh İnkılâbı ve Abdülhamid'in Tahttan İndiriliş"[47] başlıklı şiirinde onun padişahlığı dönemindeki uygulamalarını tenkitten kaçınmaz.

Ey Abdufhamid! Senin gibiler, hesabını Melik ve Gafür olan Allah'a verecektir.

Otuz yıl boyunca padişahlık yaptm. Bu kısa bir yonetim değildir.

Büyük-küçük her meselede, sana uygun geleni, yasaklarsın, emredersin.

Ülkede keskin görüş sahibi yıldızlar misâli insanlar olduğu halde sen onlarla istiqare etmezsin.

Akşamları seni takdis eden, sabahları tanrılaştıran niceleri var.

Başlarını eğdiler ve zillefleiki biikliim oldular.

Sen hadiselerin felaketi iken seni hadiseler nasıl bir felakete uğratabilir?

(Bu hadiseler) meydana gelse de sen telaşlanıp yanılmadın.

Olayları enine boyuna düşünen, temkinli ağırbaşlı davranan tecriibeli ihtiyarm hikmeti nerede?

Sana 'terket' dediler de sen: 'Hiikmii, kadir Allah'a terk ediyorum' dedin!

Senin devletine yıllarca sabrettiler. Sen ise ancak birkaç ay sabredebildin.

Onların kanunlarından (meşrûtiyet) incindin ve baskıcı bir yönetimi benimsedin.

Şevkî'nin oğlu Huseyn Şevkî, Hıdiv'in yaz aylarında tatilini geçirmek üzere İstanbul'a yaptığı yolculukların birçoğuna kendilerinin de eşlik ettiğini ve Boğaz kıyısında yer alan Biiyiikdere semtinde denize nazır bir köşkte ikamet ettiklerini soylemektedir. Ayrıca, babasının, kendisinin en çok beğendigi şiir olan "Goksu" kasidesi gibi İstanbul'un güzellikleriyle ilgili şiirleri, burada nazm ettiğini; evinin yanında yüksekte herkesin ilgisini çeken bir kulenin olduğunu, babasının Boğazı ve uzakta olmasına ragmen Karadeniz'i rahat giiren bu kulede, misafirlerini ağırladığını soylemektedir.[48]

Şevkî'nin 1900'da kaleme aldığı Goksu Şiiri[49]'inde, Göksu'yu, Nil, Dicle ve Şeria'dan üstün tutar. Göksu'nun gönüllere sevinq ve neşe veren, her türlü üzüntü ve kederi gideren bir tabiat harikası olduğunu soyler.

Sana bir qairden selam, ey Göksu! Senden baqka ruhlara rahatlık kaynağı yoktur.

Nil, her yıl evleniyor ama sen daima sevinç ve düğün(de)sin

(Göksu) sana geldim, gurup vakti, altın tozlarla (güneş ışıkları) dolup taqarken yüksek tepeler için (yeşil) elbiseler dokuyup giydiriyor.

Körfezde adeta bir insanın beq parmağı saf altın saçıyor Goksu'ya.

Göksu, çimenlerin (ağaçların) boynuna takılmış bir süstür. kulaklarında bir küpe ve gerdanlık misalidir.[50]

Şevkî, kimi zaman el-Asitane ve Furûk ifadelerini kullandığı İstanbul şehrini ve olağanüstü doğal güzelliğini bir nevi Cennet'e benzetir. Buna bir de hilafetin merkezi olma özelliği eklenince, İstanbul'u şiirlerine konu etmek için yeterli sebepler oluşmuş demektir. Şair, çok etkilendiği İstanbul'dan ayrılışında, şiirlerinin duygudan yoksun olduğu şeklindeki suçlamalara sanki bir cevap olsun diye kaleme aldığı Veda'u Furûk (İstanbul'a Veda)"[51] adlı şiirinde, romantizme kayar ve duygularını ince bir üslûpla konuşturur[52]:

Ayrılığa tahammül etmeye çalıştı, ancak başaramadı. Elveda, dünyanın cenneti, elveda!

Belki günler beni sana yine kavuşturur. Ben hayatı, ayrılık ve kavuşma olarak görüyorum.

Keşke ülkelerin de, insanlarınki gibi, özlemle parçalanan kalpleri olsaydı.

Keşke bazı üzüntülerim İstanbul'da kalsaydı da, sabahki ayrılık beni bu denli üzmeseydi.[53]

Şairin duygu ağırlıklı bu şiirinin arasına belki de kişiliğinin bir yansıması olarak siyasî konuları eklemesi ilginçtir. Fakat birbirinden farklı iki temayı aynı kasidede işlemesi hoş karşılanamaz. Okuyucu duygu ağırlıklı bir konuyla baş başa iken, birden ciddî bir konuya intikalden haklı olarak sıkılabilir. Kanaatimizce şair, içinde bulunduğu ortamın etkisinde kalarak, romantik konuları kendisine lüks bulmuş ve Mısır ve Osmanlının içinde bulunduğu kötü şartlardan kurtulabilmesi için kendince çözümler getirmeye çalışmıştır. O taassuptan uzak olarak, Batıyla ortak olan noktaları hep ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Çok sevdiği şehir İstanbul'u, dinleri ve birbirinden farklı gibi gözüken değerleri uzlaştırmada, ortak payda olarak kullanmaktadır ki bu durum onun uluslararası bir üne kavuşmasında önemli bir faktör olmuştur. Âkif, öncelikle İslam birliği ülküsünü gerçekleştirmenin uğraşısını verirken Şevkî, Mısır'daki azımsanamayacak bir nüfusa sahip olan Hıristiyanlarla uzlaşmanın yollarını aramaktadır. .

Ey Mehmed (Fatih)'in evi, İsa'nın mirası! Onların ikisi de senden hoşnut oldular.

Cehaletin aralarına kavga soktuğu bir topluluk, sende taassup mu gösterdi?

Haccedilen eve (Beytullah) bir temel, Beytu'l-Makdis'e de bir direk oldun.[54]

Birbirine benzer oldukça fazla ortak yönün bulunduğu iki şairin şiirlerine genel olarak bakıldığında, şiirlerde "fotoğraf realizmi"[55] denilebilecek tasvirlerine sıkça rastlandığını, tarih ve tabiat kavramlarının mevcût durumla bütünleştiğini ve toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul edilen millî, manevî pek çok konunun vezinli olarak ifade edildiğini görmekteyiz.

---

[1] 1873'de dünyaya gelen Mehmet Âkif Ersoy, baba tarafından Arnavutluk (İpek şehri), anne tarafından ise Buharalıdır. İlk şiiri 1895'te Mektep dergisinde yayınlandı.

Devletin çeşitli kademelerinde görev yapan Âkif, içinde milli marşımız olan İstiklâl Marşı'nın da bulunduğu, yedi kitaptan (Kur'an'a Hitab, Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hâtıralar, Âsım ve Gölgeler) oluşan Safahat (1911) adlı eseri kaleme almıştır. Doğu ülkelerinin İslam ortak paydası altında birleşmelerini savunan şair, ömrünü bunun gerçekleşmesi için harcadı. Ancak bu idealine ulaşamadan 1936 yılında vefât etti. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Cemal Kurnaz ve diğ., *Safahat, Mehmet Âkif Ersoy*, Türk Edebiyatı Dizisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:2801, İstanbul 2001; Sezai Karakoç, *Mehmed Akif*, 3. baskı, İstanbul 1978; Faruk K. Timurtaş, *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Ankara 1987; Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif Ersoy*, İrfan Yayınevi, (İkinci Basım), İstanbul 1973 (Bu eserin son kısmında Âkif hakkında yazılmış eserlerin genel bir kritiği yapılmış bkz. s.199 ve sonrası); M. Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılap Kitabevi, (21. Bsk.), İstanbul; İbrahim Sabri, *ez-Zılal*, Kahire (tarihsiz); Mehmed Âkif Ersoy'la İlgili Eserler için bkz. Ramazan Çiftlikçi, "Mehmed Âkif Ersoy'la İlgili Kitaplar ve Tezler Bibliyografyası", *Yedi İklim*, Sayı: 119, Şubat 2000, s.42-46; Mehmed Âkif Özel Sayısı, *Yedi İklim*, Sayı: 117-118, Aralık-Ocak 1999-2000.

[2] 1868'de Kahire'de Hıdiv himayesindeki bir ailede dünyaya geldi. İki yıl okuduğu Hukuk Fakülte'sini bırakarak Tercüme Okulu'na geçti ve buradan mezun oldu. Hidiv tarafından Hukuk öğrenimi yapmak üzere Fransa'ya gönderildi. Üç yıllık bir öğrenimden sonra, 1893 yılında mezun oldu. Mısır'a döndükten sonra çeşitli devlet kademelerinde görev yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, Mısır üzerinde himayeliğini ilan eden İngilizler tarafından 1914 yılında, İspanya'ya sürgün edildi. 1920 başlarına kadar, sürgünde kalan şaire, 1927 yılında, bütün Arap ülkelerinin temsilcilerinin bulunduğu bir toplantıda, "Şairlerin Sultanı" unvânı verildi. 1932 yılında vefat eden şairin Şevkîyat (1898) adında divanı ve Kleopetra'nın Ölümü, Mecnun'u Leyla , Kambiz ve Ali Bek el-Kebir gibi şiirsel tiyatroları vardır. Şair hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Kâzım Ürün, *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002; Abbâs *Mahmûd el-'Akkâd, Şu'arâ' Mısr ve Bey'atuhum fi'l-Cili'l-Mâdî*; Ahmed Mahfûz, *Hayat Şevkî*; Ahmed eş-Şâyib, *Ahmed Şevkî*; Brockelmann, C., GAL, Supplementband, Leiden, 1942; el-Emîr Şekîb Arslân, *Şevkî ev Sadâkat Erba'în Sene*; Hasan Kâmil es-Sîrâfî, *Hâfız ve Şevkî*; Yüksel, Azmi, "Ahmad Şavki", (M.M.Badawi'nin "A *Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*" (Cambridge 1975) adlı kitabının 29-42 sayfalarının Türkçe çevirisidir.), AÜ DTC Fak. Der., Ankara 1987, C.XXXI, Sayı:1-2, s.479-493.; Mâhir Hasan Fehmî, "Ahmed Şevkî"; Mecelletu'l-Kitâb, Kahire Ekim 1947 (Hâfız ve Şevkî Özel Sayısı); Mârûn 'Abbûd, Edebu'l- 'Arab, Dâru's-Sekâfe, Beyrut 1960; Muhammed Huseyn Heykel, Mukaddimetu'l-Cüz'i'l-Evvel min Divâni'ş-Şevkîyyât; Necîb el-Keylânî, *Şevkî fî Rekbi'l-Hâlidîn*; 'Omer ed-Desûkî, *Fi'l-Edebi'l-Hadîs*; 'Omer Rıdâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*; Savran, Ahmet, *19.yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*; Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkî", *TDVİA*, II, 136-138; Şevkî Dayf, *Şevkî, Şâ'iru'l-'Asri'l-Hadîs*; Şevkî Dayf, *el-Edebu'l- 'Arabiyyu'l-Mu'âsır*, s.110-120; Tâhâ Huseyn, *Hâfız ve Şevkî*; Tâhâ Vâdî, *Ahmed Şevkî ve'l-Edeb*, Rûz el-Yûsuf; Yusuf Uralgiray, "Ahmed Şavki", *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, Sayı:4; Zekî Mübârek, *Ahmed Şevkî*; Zirikli, *el-A'lâm*, I-VIII; Ahmed Kabbîş, *Târîhu'ş-Şi'ri'l- 'Arabiyyi'l-Hadîs*, Beyrut (trz.), s.74-85.

[3] Edebi Kaynaklarda Türk-Mısır İlişkileri için bkz. Muhammed A. Heridî, 'Edebi Kaynaklarda Türk-Mısır İlişkileri', *İlim ve Sanat*, (Mayıs-Haziran), İstanbul 1989, Sayı: 25, s.50-57.

[4] "el-Buhayra (Göl)" kasidesidir.

[5] Şevkî Dayf, *Şevkî Şâ'iru'l- 'Asri'l-Hadîs*, Dâru'l-Maarif (Sekizinci Baskı), Kahire 1982. s.15.
[6] Tâhâ Vâdî, *Ahmed Şevkî ve'l-Edebu'l-Arabiyyu'l-Hadîs*, Ruz el-Yusuf, Kahire 1973, s.167.
[7] Örneğin Tâhâ Huseyn, "Şevkî, İlyada ve Odessa okumuş ve iyi anlamış olsaydı; zincirlerinden kurtulur ve Arap ruhuna uygun şiirler söylerdi. Yine aynı şekilde gençliğinde Yunan tiyatrosu ve çağdaş Avrupa şiiri hakkında bilgi sahibi olsaydı kendine doğru bir şiir tarzını yakalayabilirdi." demektedir.Bu konuda geniş bilgi için bkz. Şevkî Dayf, *Şevkî Şâ'iru'l- 'Asri'l-Hadîs*, s.93.
[8] Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif Ersoy*, İrfan Yayınevi, (İkinci Basım), İstanbul 1973, s.12. Büyük ölçüde Abdulhak Hamid'den etkilenen Âkif, Doğu edebiyatından Sadi, Hafız, Fahruddin Razi, Firdevsi, Ömer Hayyam'dan etkilenmiştir. Aynı eser, s. 16-17, 23.
[9] Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s.87.
[10] Alim Kahraman, Mehmed Âkif'in Servet-i Fünun'un Bir Anketine Verdiği Cevaplar, *Yedi İklim*, Sayı: 117-118, Aralık-Ocak 1999-2000, s. 44.
[11] Tâhâ Vâdî, *a.g.e.*, s.173.
[12] Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, (IV, Kitap, Fatik Kürsüsünde), İnkılap Kitabevi (21.Baskı), s. 240.
[13] *Divân Ahmed Şevkî*, C.I, s.239.
[14] Asuman Ahmed Akay, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Mısır", Mecelletu'd-Dirâsâti'ş-Şarkiyye, Sayı:21, Kahire Temmuz 1998.
[15] Cemal Kurnaz ve diğ. a.g.e., s. 15; Akif'in çağdaşı, Kahire'de sık sık görüştüğü Muhammed Sabri, Âkif'in şapka giymek zoruna gittiği için ülke dışına çıktığını ifade eder. Muhammed Sabri, *ez-Zılâl min Safahat li'ş-Şa'iri't-Türki el-Kebîr Muhammed Âkif*, Kahire (tarihsiz), s. 8; Aralarında Bülbül olmak üzere, Âkif'in Mısır'da kaleme aldığı şiirlerin Arapçaları için bkz. *aynı eser*, s.31 ve sonrası.
[16] Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s.121.
[17] Muhammed Sabri, *ez-Zılâl*, s.22.
[18] Allah'ın ruhları yarattıktan sonra "Elestü bi Rabbiküm-Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği an.
[19] Ömer Faruk Huyugüzel ve dig., *Safahat II*, s.967.
[20] Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, 129.
[21] Ömer Faruk Huyugüzel ve diğ., *a.g.e.*, s.985.
[22] Ömer Faruk Huyugüzel ve diğ., *a.g.e.*, s.987.
[23] Ömer Faruk Huyugüzel ve diğ., *a.g.e.*, s.987.
[24] Mısır'ın İskenderiye şehrinin yazlık semtlerinden biri. Şair, buranın serin ikliminden yararlanmak istediğini dolaylı şekilde söylemektedir.
[25] Ömer Faruk Huyugüzel ve diğ., *a.g.e.*, s.987.
[26] Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Kâzım Ürün, *a.g.e.*, s.56 ve sonrası.
[27] Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s.182.
[28] Cemal Kurnaz ve diğ., *a.g.e.*, s.15.
[29] İmîl E. Kebbâ, *Divân Ahmed Şevkî*, I-II, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1995, c. II, s.172.
[30] Asuman Ahmed Akay, *a.g.e.*, s.31 (Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları* II, İstanbul 1986, s.50-54 'den iktibas)
[31] İmîl E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, 180-185.
[32] İmîl E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, 180-181.
[33] İmîl E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, 183.
[34] Mesela, İskenderiye'de bulunan el-Muntazah Sarayı çevresindeki ormanlık araziyi, Boğaz'daki yeşilliğe benzetmiştir.

[35] Asıl adı Mehmed Abbas'tır. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın dördüncü oğlu Halim Paşa'nın ikinci çocuğudur. Said Halim Paşa'nın kardegidir. Hidiv Tevfik Paşa'nın kızıyla evlendi. Dolayısıyle Hidiv Tevfik Paşa'nın oglu olan Abbas Hilmi Paşa'nın damadıdır. Mustafa Uzun, "Abbas Halim Paşa" TDVIA, I, 24.

[36] Mısır Hıdivi Tevfik Paşa'nın oğludur. İlhan Şahin, "Abbas Hilmi II", TDVIA, I, 25-26.

[37] Mahmut Kanık, "Mehmed Âkif'in Şiirlerine Toplu Bakış", *Yedi İklim*, Sayı: 117-118, Aralık-Ocak 1999-2000, s.19.

[38] Âkif, mesnevi nazım gekliyle kaleme aldığı 63 beyitten oluşan bu şiirini Abbas Halim P q a (1866-1934)'ya ithaf etmiştir. Abbas Halim Paşa, Kavalalı Mehmet Ali Paşa sülalesinden olup son sadrazamlardan Said Halim Paşa'nın kardegidir. Çocuklarının hocası olan Mehmet Akif ile İstanbul'da başlayan dostluğu uzun yıllar surmiigtur. Âkif onun davetiyle ömrünün son yıllarını Mısır'da geçirmiştir.
Şiir, Gölgeler adlı eserde yer almaktadır. Eser, 1933 yılı sonunda Mısır'da Kahire'de basılmıştır. Kitapta 1918-1933 yılları arasında yazılmış kırkbir şiir vardir.

[39] Mısır'da Nil nehri kıyısında Firavunlar Diineminden kalma pek çok tapınağın bulunduğu yerin adi.

[40] Omer Faruk Huyugüzel ve dig., *a.g.e.*, s.607.

[41] Omer Faruk Huyugüzel ve dig., *a.g.e.*, s.609.

[42] İmparator III. Napolyon komutasındaki Fransız ordusunun 1870 yılında Almanlar'a yenildigi savaş. Sedan, Fransa'nın Meuse Irmağı kıyısında 15-17. yüzyıllar arasinda kurulmuş bir kalenin adıdır.

[43] Omer Faruk Huyugüzel ve dig., *a.g.e.*, s.611.

[44] Omer Faruk Huyugüzel ve dig., *a.g.e.*, s.611.

[45] Fevziye Tansel , *a.g.e.*, s. 106.

[46] Ömer Faruk Huyugüzel ve dig., *a.g.e.*, s.951-953.

[47] Imil E. Kebbâ, *a.g.e.*, I. 220-229.

[48] Huseyn Şevkî, Ebi *Şevkî*, s.18 ve sonrası.

[49] Imil E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, 185-189.

[50] İmil E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, 186.

[51] Imil E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, s.188-189.

[52] Şevkî'nin gazel türüne sokabilecegimiz istanbul'a olan aşkını konu edinen sokabileceğimiz "el-Heva el-Kaderu (Kader Aşkı)" adlı şiiri için bkz. imil E. Kebbâ, *a.g.e.*, II, 133-134.

[53] İmil E. Kebbfi, *a.g.e.*, II, s.188.

[54] imil E. Kebbâ, *a.g.e.*, I, s.241.

[55] Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri Cumhuriyet Devri Turk Şiiri, Dergâh Yay. (Dokuzuncu Bsk.), Istanbul 2000, s.62.